

Magdalena Wąsowicz*

PERFORACJA JAKO WSPÓŁCZESNY DETAL ARCHITEKTONICZNY – NA PRZYKŁADZIE TWÓRCZOŚCI STEVENA HOLLA

PERFORATION AS CONTEMPORARY ARCHITECTONIC DETAIL – THE CASE OF STEVEN HOLL'S WORKS

Artykuł wskazuje powiązanie między doświadczaniem architektury a filozofią projektowania w kontekście architektury współczesnej. Na tym tle opisane zostaje zastosowanie perforacji w rozwiązaniach detalicznych projektów Stevena Holla. Architekt operuje światłem naturalnym jako tworzywem architektonicznym, a materię traktuje jako narzędzie służące do pokazywania zjawisk z nim związanych.

Słowa kluczowe: Steven Holl, fenomenologia, percepcja, detal, perforacja, światło

Article presents the connection between experiencing architecture and philosophy of contemporary design. Perforation as a mean of architectonic expression in Steven Holl's works is described. The architect is using natural light as architectural material, and treats matter as the serving tool for showing associated occurrences.

Keywords: Steven Holl, fenomenology, perception, detail, perforation, light

Detal w przeszłości operował odmiennymi od współczesnych środkami wyrazu. Jednak siła jego wpływu na odbiorcę jest dziś punktem skupienia projektantów, tak jak sytuowana była w centrum zainteresowania historycznych twórców. Szczególną uwagę sensorycznemu wpływowi form i materiałów poświęcają projektanci dostrzegający fenomenologiczną naturę doświadczania środowiska zbudowanego. Architektura czerpiąca z filozoficznego nurtu fenomenologii, koncentruje się na emocjonalnej sile

swego oddziaływania za pomocą materii, której wpływu doznawać można wielozmysłowo. Percepcja dzieła architektonicznego jest związana z możliwościami kognitywnymi odbiorcy, sięgać więc może doświadczeń, wspomnień, emocji i świadomości dotyczącej usytuowania obserwatora w otoczeniu i związanych z nią procesów poznawczych. Wpływ na warstwę emocjonalną, stanowi obok zagadnień ekologicznych, ekonomicznych i kulturowych, ważny aspekt strategii zrównoważonego rozwoju miast [1].

* Wąsowicz Magdalena, mgr inż. arch., Politechnika Wroclawska, Wydział Architektury, Instytut Architektury i Urbanistyki, studia doktoranckie.

Spośród technik poszukiwania metod poznawczych, dzięki którym osiągać można wymienione cele w architekturze, należy m.in. wskazać twórczość Petera Zumthora, który odwołując się do własnych wspomnień poszukuje „prawdziwej rzeczy architektury” i skupia się na doborze materiału. Warto również wspomnieć o architekcie Juhani Pallasmaa, który swą pracę teoretyczną poświęca odnajdywaniu związków ciała ludzkiego z otoczeniem. Steven Holl natomiast, zajmuje się podstawowymi zjawiskami natury: widzi architekturę jako splot struktury, materiału, przestrzeni, koloru i oświetlenia, a z wymienionych najbardziej sugestywnie posługuje się „metafizyką światła”. Opis doświadczenia architektury do jakiego zachęca projektant, zawarty został w dalszej części artykułu.

Rozumienie detalu architektonicznego jako środka służącego doświadczeniu architektury łączy się z tendencją redukcji środków wyrazu – kierunku, który w uproszczeniu nazwać można minimalizmem [2]. Nurt ten nie odrzuca detalu jako zbędnego składnika dzieła architektonicznego. Poprzez wysublimowane formy, detal architektoniczny współpracuje systemowo z pozostałymi częściami budynku. Stanowi on nośnik znaczeń denotujących (bezpośrednio określających strukturę i przeznaczenie) i konotujących (symbolicznych i przenośnych). Dzięki osadzeniu w strukturze [3], nie stanowi „ozdoby” odseparowanej (znaczeniowo i systemowo) od całości dzieła architektonicznego. Jest to niewątpliwie przewartościowanie pozycji detalu – siła jego oddziaływania nie jest przypisana jedynie wartości estetycznej, ale również semantycznej i emocjonalnej.

Przykładem omówionego traktowania detalu architektonicznego jest praca Stevena Holla. Architekt znany jest ze swojego eksperymentalnego podejścia do twórczości. Budynek jego projektu są „grą w światła i cienia”, architektura ta „wciąż stojąca się”, podatna jest na zmiany pór dnia i roku, a przez to żywa i otwarta na nowe interpretacje oraz doznania.

Planar House, projekt ukończony w 2005 r. stanowi wyraziste zobrazowanie przyjętych przez Holla metod projektowych. Detale z kortenowskiej stali inspirowane są formami występującymi w naturze, przywodzą na myśl światło przenikające przez korony drzew. Aranżację przestrzeni odnieść można do gry w chowanego – architekt w sposób swobodny operuje planami przez nakreślenie kierunków, otwarć i pęknięć w strukturze. Wyraźnie widoczne jest skupienie na operowaniu światłem.

Steven Holl w wydanej w 2007 książce pt.: *Black Swan Theory* wskazuje na fakt, że światło naturalne jest zjawiskiem zmiennym w czasie. Każdego dnia słońce znajduje się w innej pozycji na nieboskłonie, a następujące kolejno pory roku zamieniają budynek w przestrzenny zegar słoneczny. Miejsce mają nieustanne zmiany natężenia i stopnia rozproszenia światła, występuje kontrast, jaki stanowią rzucone przez nie cienie. Te natomiast pozostają w ciągłym ruchu o zróżnicowanej dynamice. Do opisu efektów wizualnych, jakie architekt osiąga za pomocą powierzchni perforowanych, Holl używa wyrażenia *porous light* – porowate (gąbczaste, jamiste) światło. Czy światło może być porowate? Może mieć w sobie otwory? Zjawisko to można zaobserwować pomiędzy dwiema płaszczyznami – jedną perforowaną, drugą spoistą, na którą rzutowane jest światło. Ta uchwycona pomiędzy powierzchniami przestrzeń zdaje się być podziurawiona światłem. Można powiedzieć, że ma w sobie otwory – promienie wnikające w perforację tworzą ulotne kubatury o większym nasyceniu jasności. Zmiana intensywności oświetlenia nieprzeziernej płaszczyzny – nierównomierne plamy rzutowanego na nią światła i stopień zmiękczenia granicy pomiędzy jasnymi i ciemnymi tonami uzależniony od odległości obu płaszczyzn – to właśnie zjawiska, które Holl nazywa porowatym światłem. Przestrzeń poprzetykana otworami [4], ukształtowana jest przez światło i przez nie perforowana. Zamiast czytelnych granic otworów,

charakterystyka figura-tło (w tym przypadku światło-cień), przestaje być wyrazista i stała. Zamiast tego staje się różnorodna i zmienna tonalnie.

Ciekawym przykładem, w którym Steven Holl skupił się na detalu, jest aranżacja wnętrza Wydziału Filozofii na NYU. Twórca zainspirowany został dziełem Ludwiga Wittgensteina pt.: *Remarks of Colour*. Głównym punktem projektu jest klatka schodowa, do której wprowadzone zostało dodatkowe doświetlenie górne. Przestrzeń ta łączy wertykalnie 6 kondygnacji budynku, wprowadzając do wnętrza promienie słoneczne wraz z towarzyszącym im motywem zmienności. Przy oknach od strony południowej zainstalowane zostały pryzmaty, zdolne rozszczepiać światło wdzierające się do budynku. W ten sposób powstała tęcza pada na pozbawione koloru fragmenty wnętrza. Te snopy całego spektrum światła widzialnego przenikają przez centralną przestrzeń i zostają rozproszone

przez układ perforowanych przegród pochylających się łagodnie pod różnymi kątami. Otwory w tych powierzchniach, inspirowane porowatością występującą w naturze, dają wgląd w wybrane kadry wnętrza przy jednoczesnym zachowaniu jego kameralności. W omawianym projekcie, Holl stwarza warunki dla wyostrzonej świadomości – doznania stają się obiektem analizy umysłowej. Studenci Wydziału Filozofii mają okazję do oderwania się od tematyki wykładów, by poddać je dogłębnej analizie.

Detal w projektach Stevena Holla daje pogląd na szerokie możliwości operowania światłem naturalnym. Architekt traktuje materię jako narzędzie służące do odkrywania na nowo prostych zjawisk fizycznych – zapomnianych zabaw z dzieciństwa: wtedy cienie dłoni na ścianie przyjmować mogły kształty zwierząt, a lustro wystarczyło, by powołać do życia świetlne „zajaczki”.

PRZYPISY

[1] P. Knox, H. Mayer, *Small Town Sustainability: Economic, Social, and Environmental Innovation*, Birkhäuser Architecture 2009. Autorzy ukazują silny związek podejścia fenomenologicznego w architekturze i strategii zrównoważonego rozwoju na przykładzie małych miast.

[2] H. F. Mallgrave, D. Goodman, *An Introduction to Architectural Theory: 1968 to the Present*, John Wiley & Sons, Chichester, 2011. Autorzy wskazują minimalizm jako tendencję występującą w latach 90. XX w., opozycyjną w stosunku do pragmatyzmu, w którym architekt surfuje na fali nowoczesnej ekonomii i systemów społecznych, łapie najświeższe trendy i kreuje przestrzeń dla komercyjnie wytwarzanych struktur. Czołowym przedstawicielem pragmatyzmu w architekturze jest Rem Koolhaas i biuro OMA.

[3] F. Lyons, *Przyszłość miasta: miasto przyszłości. Gestaltizm a miasto*, Czasopismo Techniczne 1/2012, Kraków.

Zgodnie z psychologią Postaci (Gestalt) odbiorca nie tylko reaguje za pomocą zmysłów na dostarczone bodźce, ale również posiada umiejętność porządkowania ich w struktury. Organizacja ta dotyczy zarówno świadomego kształtowania środowiska zbudowanego przez projektanta – kodowania znaków – jak i procesu ich odczytywania przez odbiorcę w otoczeniu architektury.

[4] W. Müller, *The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture*, Actar, 2003. Współczesna architektura ponownie definiuje relację figura-tło: budynek-otoczenie. Charakterystyczna jest utrata figuralnych właściwości budynku – jego dematerializacja poprzez uzyskanie maksymalnej lekkości i transparentności albo wtapianie w krajobraz przez zacieranie granic budynku z terenem. Przestrzeń zaczyna perforować masę, przekształca się w ciągłą, porowatą substancję – miejsce interakcji i spotkania form stałych. Nie jest zamknięta w żadnym architektonicznym naczyniu, zdaje się mieć formę, ale nie ma granic.

BIBLIOGRAFIA

Holl S., *Black Swan Theory*, Princeton Architectural Press, New York, 2007.

Krenz J., *Ideogramy architektury*, Bernardinum, Pelpin, 2010.

Lyons F., *Przyszłość miasta: miasto przyszłości. Gestaltizm a miasto*, Czasopismo Techniczne 1/2012, Kraków.

Mallgrave H. F., Goodman D., *An Introduction to Architectural*

Theory: 1968 to the Present, John Wiley & Sons, Chichester, 2011.

Müller W., *The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture*, Actar, 2003.

Pallasmaa J., *Krajobrazy zmysłów – dotykane światła przez architekturę*, „Autoportret” 03 2012, Małopolski Instytut Kultury, Kraków.